

Nr 170.

Av herr Arrhén m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om naturastipendier åt studerande vid universitet m. fl. läroanstalter.

Under p. 115 i åttonde huvudtiteln av statsverkspropositionen behandlas Gemensamma universitetsändamål: Naturastipendier åt studerande vid universitet m. fl. läroanstalter. Statsrådet föreslår här på förslag av garantilånenämnden en höjning av det innevarande budgetår utgående anslaget på kronor 1 005 000 med kronor 957 000, en åtgärd, som under förhandenvarande läge är att hälsa med stor tillfredsställelse.

Garantilånenämnden har meddelat, att innevarande budgetårs anslagsmedel har räckt till att ge dem stipendium som — utan att vara obemedlade — hade minst AB+ i medelbetyg i studentexamen eller som kunde uppvisa synnerligen goda akademiska studieresultat. Nämnden meddelar också, att endast 3,8 % av abiturienterna uppnår AB+ i medelbetyg. Utgångspunkterna för nämndens beräkning av medelsbehovet för nästa budgetår är att alla därtill berättigade studerande bör erhålla fortsatt stipendium under nästa läsår samt att nya stipendier skall kunna tilldelas alla obemedlade sökande med minst AB i medelbetyg i studentexamen.

Sveriges förenade studentkårer (SFS) har hemställt, att anslagsmedlen till naturastipendier måtte anpassas så, att stipendier kan tilldelas »de mindre bemedlade studenter, som styrkt sin studielämplighet», samt för ändamålet anhållit om ett anslag på 4 869 000 kr., innebärande en höjning av anslaget med 3 864 000 kr. Beträffande SFS:s synpunkter på villkoren för att erhålla ett naturastipendium sammanfaller dessa i stort sett med dem, som framförts av studentsociala utredningen. SFS har för sin del vidare betonat, att det i dagsläget viktigaste vore att öka antalet stipendier. Elevkåren vid socialinstitutet i Stockholm har förklarat sig instämma i SFS:s yrkande.

Universitetskanslern föreslår utökning av den årliga stipendietiden från nu nio till högst tio månader.

Departementschefen har för sin del erinrat om att SFS:s förslag, som i princip biträtts av garantilånenämnden, står i hel överensstämmelse med de vid 1950 års riksdag beslutade riktlinjerna för den framtida utformningen av det direkta statliga stödet till universitets- och högskolestuderande samt de studerande vid socialinstitutet. Nu är det emellertid icke möjligt att helt gå SFS:s krav till mötes, vilket skulle innebära, att ungefär 26 % av de nyinskrivna studerandena varje år erhöi naturastipendier.

Departementschefen höjer emellertid anslaget i den utsträckning, som tidigare omnämnts, och fortsätter: »Vid övervägande av hur denna anslagshöjning skall utnyttjas, kan man välja mellan å ena sidan att bibehålla nuvarande höga krav på studiebegåvning, uttryckt i viss betygsnivå, och utsträcka stipendierätten även till mindre bemedlade samt å andra sidan att — såsom garantilånenämnden förordat — något minska kraven på studiebegåvning och därmed möjliggöra för ett större antal obemedlade att erhålla stipendium. Med hänsyn till att det nuvarande studiebegåvningskravet motsvarar en så hög nivå som AB+ i genomsnittsbetyg i studentexamen och att denna nivå endast uppnås av något mindre än 4 % av totalantalet abiturienter synes enligt min mening det senare alternativet obetingat böra väljas. Kravet på att stipendiaterna skall vara obemedlade i författningens mening bör alltså tills vidare kvarstå. Med den av mig förordade anslagshöjningen möjliggöres då, att stipendier kan tilldelas obemedlade sökande med minst AB i medelbetyg i studentexamen — en i och för sig mycket hög betygsstandard, som väl motsvarar författningens föreskrift om 'utpräglad studiebegåvning'. Härigenom torde stipendieunderlaget kunna utvidgas från något mindre än 4 % till ungefär 12 % av totalantalet studenter. Jag vill dock ange, att jag med denna beräkningsgrund icke avser att binda statsstipendienämnderna vid medelbetyget AB såsom någon absolut gräns.»

Det förefaller oss, som om den slutsats, vartill departementschefen i här berörda avseenden kommit, icke är invändningsfri. Den typ av stipendier, som det här gäller, tar sikte på att från statens sida bereda hjälp åt de studiebegåvade under deras utbildningstid. Vare sig man talar om »utpräglad studiebegåvning» (studentsociala utredningen), »studielämplighet» (SFS) eller »synnerligen goda akademiska studieresultat» (garantilånenämnden), ligger tyngdpunkten på *begåvning* av sådan art, att den höjer sig över genomsnittet. Stats-tresset är, när det gäller naturstipendierna, inriktat på att tillvarata den sällsynta och därför dyrbara tillgång, som en över genomsnittet utrustad hjärna framställer. Då det alltså i här föreliggande läge gällt att fördela det förhöjda anslaget, har det ej i främsta rummet gällt att ställa faktorn »obemedlad» i blickpunkten men väl *begåvningskapaciteten*. Statens möjligheter att, så långt detta är möjligt, träda hjälpande till i fall av medellöshet i samband med läroverks- och andra studier utnyttjas i andra sammanhang (grund- och statsstipendier vid läroverken m. m.). Såsom redan av studentsociala utredningen framgick beräknades med utgångspunkt att icke blott »obemedlade» utan även »mindre bemedlade» studerande skulle erhålla naturstipendier av det sammanlagda stipendiebehovet för en årsklass nyinskrivna studenter till 26,5 %, en beräkning, som undersökningar genom 1952 års studentstatistiska utredning bekräftat. Bland dessa »mindre bemedlade» befinner sig med visshet ett

stort antal, som skulle uppfylla ett eventuellt bibehållet krav på även AB+ i medelbetyg i studentexamen.

Då det nu av statsfinansiella skäl ej visat sig möjligt att realisera de önskemål, som t. ex. SFS framfört, att tillgodose de 26 procentens intressen, hade det varit lika välbetänkt att bibehålla kravet på AB+ i medelbetyg i studentexamen men att i direktiven för stipendiernas utdelande ersätta termen »obemedlad» med »mindre bemedlad». En dylik slutsats låte sig dragas dels ur det förhållandet, att statsintresset i detta fall är inriktat på hjälp åt *begåvning av mindre vanlig art*, dels därur att, som nu föreslås, en »mindre bemedlad» studerande med AB+ i medelbetyg i studentexamen kommer i efterhand för en »obemedlad» studerande med AB eller, som departementschefen antyder, t. o. m. under AB som medelbetyg i studentexamen. Naturastipendiet blir då icke en hjälp åt den kvalificerade begåvningen utan en form av studiehjälp, för vilken andra vägar ursprungligen avsetts (statlig kreditgaranti m. m.). Med den utveckling, som under det senaste årtiondet ägt rum på det skattepolitiska området, har de ekonomiska möjligheterna för medelklassen i olika inkomstlägen att hjälpa sina barn fram till yrkesutbildning över universitet, högskolor och högre utbildningsanstalter över huvud taget på ett oerhört sätt beskurits. Begreppet »mindre bemedlad» i stället för »obemedlad» skulle i här berörda sammanhang äga möjlighet att ge högt begåvade studerande ur den ekonomiska medelklassen den chans att få hjälp med sin utbildning, som de nu förmenas, detta i trots av att de vore överlägsna ur synpunkten *studiebegåvning*. Om man gör det tankeexperimentet, att departementschefen till ett annat år föreslår medelbetygets i studentexamen för »obemedlade» sänkning till Ba utan att anse detta medelbetyg »såsom någon absolut gräns», skulle naturastipendiets karaktär fullständigt förändras. Då bleve det en oskattbar vinst att vid påbörjandet av den högre utbildningen vara »obemedlad» men en olycka att vara »mindre bemedlad». Den förra kategorien skulle gå ut i förvärvslivet med en mindre skuldbörda än den senare. Detta i trots av att statsintresset mera talat för att stödja den »mindre bemedlade» med större, i betygsumma redovisad studiebegåvning.

Det mest önskvärda vore givetvis, att man helt sluppe att göra distinktioner av den art, det här gäller. Den statsfinansiella situationen skapar emellertid ett tvångsläge. Under den, som man får hoppas, begränsade tid, det här ska bli frågan om, måste likväl rättvisa skipas mellan de studiebegåvade inom de 26 %, som är »obemedlade» eller »mindre bemedlade». Härvid bör den bästa hjärnan ges försteget, icke den »obemedlade» före den »mindre bemedlade». Gränserna är här ofta svävande och riskerar att konstituera orättvisa avgöranden.

Med stöd av det nu sagda hemställer vi,

att riksdagen måtte besluta att rätt till naturastipendium skall tillkomma även mindre bemedlade sökande med utpräglad studiebegåvning.

Stockholm den 27 januari 1954.

Erik Arrhén.

R. Lundqvist.

Ebon Andersson.

Nils Herlitz.
